

YTTRANDE

2024-05-24

A2023/01688

A2023/01703

Arbetsmarknadsdepartementet
a.remissvar@regeringskansliet.se
frida.hansson@regeringskansliet.se

Remissvar om betänkanden av SOU 2023:97 Ut ur utsatthet och SOU 2023:98 Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras

Unizon tackar för möjligheten att få yttra sig över betänkanden av SOU 2023:97 Ut ur utsatthet och SOU 2023:98 Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. Unizon är ett riksförbund som samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer och ungdomsjourer samt jourer specialiserade på sexuella övergrepp. Tillsammans arbetar vi för ett jämställt samhälle fritt från våld. Genom att erbjuda stöd och skydd, samt arbeta förebyggande och med påverkan kämpar jourerna varje dag, året runt, för våldsutsatta kvinnor och barns rättigheter och ett liv fritt från våld. Under 2022 hade Unizons kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och jourer specialiserade på att arbeta mot incest och sexuella övergrepp över 194 900 kontakttillfällen med stödsökande.

Sammanfattning

Unizon tillstyrker samtliga förslag och tackar för väl genomförda utredningar. Enligt utredningens förslag vill Unizon styrka till fullo insikter och förslag om att utsatthet i pornografiproduktion och prostitution tydligt och kontinuerligt bör inkluderas i arbetet mot att bekämpa mäns våld mot kvinnor samt vara en självklar del i arbetet för sexuella och reproduktiva rättigheter. Unizon vill även tacka för väl genomförd forskningsanalys i betänkandet för 2023:98 där "Osynliga brottsoffer"¹ ger en verklig bild av situationen för utsatta i pornografiproduktion och visar på de brott som utsatta i pornografiproduktion blir offer för. Unizon vill belysa vikten av att inte glömma bort kvinnor utsatta i prostitution och pornografi och se till att osynliggörandet av målgruppen upphör. Detta innebär att alla förslag som utredningen presenterar blir resurssatta och följs upp med konkreta åtgärder. Unizon följer noga utvecklingen i arbetet mot bekämpning av all form av mäns våld mot kvinnor och för sexuella och reproduktiva rättigheter, där utsatthet i pornografiproduktion och prostitution ingår som en självklar del. Samtidigt ser Unizon hur pornografins skadeverkningar på samhället i stort och hur vi kan stoppa spridning av dokumenterade sexuella övergrepp behöver utredas vidare.

¹ Donevan et al., (2023) Osynliga brottsoffer.

Unizon ser positivt på utredningens förslag om individuell plan för exitprocessen. Dock instämmer Unizon med Sveriges Kvinnoorganisationers önskan om tydlighet kring rätt till stöd och hjälp för vuxna att lämna prostitution och att detta bör lagstadgas. Unizon lyfter genomgående att skydd och stöd för utsatta i prostitution och pornografiproduktion bör tas fram i samverkan med civilsamhället och verksamheter som har lång erfarenhet av att möta målgruppen. Unizon vill betona vikten av att ta tillvara på den kunskap som finns hos våra medlemsjourer och involvera dem i utformningen av det ökade uppsökande arbetet samt involvera dessa i utveckling av metoder och arbetssätt för att fråga om sexuellt våld och sexuell exploatering. Unizon delar utredningens bedömning att anmälningsbenägenheten för olaga våldsskildring behöver öka men ser samtidigt att förslagen inte är tillräckliga för att göra lagstiftningen effektiv.

Tydliggörandet gällande målgruppens status inom Sveriges arbete mot mäns våld mot kvinnor

<p>10.3.1 (SOU 2023:97) <i>Utredningens målgrupper behöver lyftas fram i 5 § SoL</i></p> <p>10.3.2 (SOU 2023:97) <i>Socialstyrelsen ska få i uppdrag att ta fram stöd till rättstillämpningen med anledning av ändringen i SoL</i></p> <p>16.1.1 (SOU 2023:98) <i>Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften bör tydligt ingå i nationella strategier</i></p> <p>16.3.3 (SOU 2023:98) <i>Personer som utsatts för våld och övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi bör vara en tydligare del av de nationella stödlinjernas målgrupper</i></p> <p>16.4.3 (SOU 2023:98) <i>En nationell stödfunktion om sexuellt våld bör omfatta utnyttjande i pornografiska syften</i></p>
--

Unizon *tillstyrker* förslagen om tydliggörandet gällande målgruppens status inom Sveriges arbete mot mäns våld mot kvinnor.

Unizon har länge arbetat mot våldet i pornografin och dess skadliga konsekvenser för samhället. Det sexuella våldet som sker i pornografiproduktion och prostitution måste vara en självklar del av arbetet mot mäns våld mot kvinnor och sexuella och reproduktiva rättigheter. Unizon ser att forskningsrapporten “osynliga brottsoffer” visar på verkligheten för de som utsätts i pornografi och att denna målgrupp behöver lyftas och få tillgång till stöd och upprättelse. Våldet i pornografiproduktion måste synliggöras och ses som de allvarliga sexualbrottsliga handlingar som det faktiskt handlar om. Alla former av sexuell exploatering, prostitution, pornografiproduktion måste vara en tydlig del i arbetet mot mäns våld mot kvinnor och definieras som det faktiskt är, en form av mäns våld mot kvinnor och ett uttryck för kommersialisering av kvinnokroppen.

Utredningens definition av pornografi (2023:98): Bilder, filmer och direktströmmad media som skildrar explicita sexuella aktiviteter i syfte att verka upphetsande för publiken.

Våldet som de som utsätts i pornografiproduktion berättar om och pornografins skadeverkningar bör lyftas i definitionen. Pornografi är en form av mäns våld mot kvinnor och handlar enligt regeringens jämställdhetspolitiska delmål 6 om kommersialisering av kvinnokroppen. För att utredningens slutsatser i intervjustudien ska genomsyras i förslagen bör definitionen tydligt framföra vad pornografi innebär. Pornografi är en stor del av kvinnor/flickor och män/pojkars verklighet i en digital värld och bör beskrivas som kommersiellt grafiskt material i form av bilder, rörlig bild, eller text som explicit uttrycker sexuell underordning av kvinnor (eller män eller barn) där personen skildras som avhumaniserad och presenteras som objekt som njuter av förnedring, tortyr och/eller våld. Unizon vill tydliggöra att vi inte heller står bakom skrivningar där pornografi definieras efter hur materialet sprids. Oavsett hur spridningen ser ut vet vi att förutom övergrepp som sker inom pornografiproduktion är det skadligt för kvinnor och flickor när sexualiserade bilder och filmer sprids, oavsett om det sker till allmänheten eller till enskild person. Ur ett brottsofferperspektiv är distinktionen mellan material som är avsett för enskilda köpare och för allmänheten problematiskt och det avgörande bör vara att sexuella handlingar har utförts mot ersättning, vilket placerar köparen i en maktposition oavsett spridningens avsedda mottagare. Unizon vill framhålla att vi ser positivt utredningens genomgående förhållningssätt till pornografi där brottsofferperspektivet lyfts fram, men att tydliggörandet riktar sig till definitionsformuleringen och som kommentar till framtida styrdokument och vidare arbete.

(SOU 2023:97) 10.2.1 Exitprogram för vuxna med en särskilt utsedd samordnare, tvärprofessionell grupp och en individuell plan

10.2.1. Förslag: *En vuxen person, som behöver en sådan omfattande hjälp som ett exitprogram innebär för att kunna lämna utnyttjande i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, ska erbjudas ett individuellt utformat exitprogram. Socialtjänsten, genom utsedd samordnare, i den kommun som enligt ansvarsfördelningsreglerna i SoL är ansvarig för personen, ska upprätta en individuell plan för exitprocessen. Planen ska utformas efter samråd med alla berörda i en för individen särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp. Socialtjänsten ska vidare erbjuda den enskilde en särskild stödperson som ska finnas med genom hela exitprocessen. Den individuella planen ska vara långsiktig och innehållet ska utformas med hänsyn till den aktuella individens särskilda förutsättningar och behov. Den ska innefatta de aktörer och åtgärder som behövs för att den utsatta varaktigt ska kunna lämna sin utsatta situation och etablera sig i en ny socialt och ekonomiskt hållbar tillvaro. Den individuella planen och den tvärprofessionella gruppen ska under processens gång kunna anpassas till nya eller ändrade behov.*

Unizon tillstyrker utredningens förslag och välkomnar förståelsen av behovet av individuell plan för exitprocessen. Dock instämmer Unizon med Sveriges Kvinnoorganisationers önskan om tydlighet kring rätten till stöd och hjälp för vuxna att lämna prostitution samt att detta bör befastad i lag. Angående stödperson måste kommunerna ha beredskap så att denna person kan finnas tillgänglig direkt och också kunna erbjuda ett helhetsstöd från början. Det måste finnas en förståelse för tiden att

etablera kontakt och att insatsen fortsätter trots att enskilda tillfällen har avbokats. Stödpersonen måste vara flexibel och ha gedigen kunskap och kompetens samt förståelse för komplexiteten och helheten om hur stödprocessen är som mest effektiv. Stödet får inte heller vara villkorat eller t ex beroende av att en stödsökande har gjort en polisanmälan. Stödet måste även finnas tillgängligt för personer på institution, oberoende av tidigare domar. Vi delar även Sveriges Kvinnoorganisationers oro om risker för överbelastning och underfinansiering av socialtjänsten för att tillhandahålla ett sådant exitprogram vilket kräver långsiktig förstärkning av finansiering.

Förbättrad upptäckt

10.1.3 (SOU 2023:97) *Lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar*
10.3.8 (SOU 2023:97) *Kvinnofridslinjen och information riktad till utsatta bör utvecklas och stärkas*
10.3.9 *Kontaktvägar till stöd för barn och unga utifrån deras åsikter och erfarenheter*
16.3.1 (SOU 2023:98) *En långsiktigt målgruppsanpassad informationssatsning som når både vuxna och barn*

Unizon *tillstyrker* utredningens förslag om förbättrad information och tydliga kontaktvägar till stöd. Begreppet riskutsatthet kan vara missledande då samtliga kvinnor kan anses ingå i riskutsatthet för sexualbrott. Riskutsatthet handlar inte enbart om att förövare utnyttjar någon sårbar situation, det handlar också om att samhällets stödinsatser inte är anpassade för personer med erfarenhet av tidigare erfarenhet av våld, omsorgssvikt, hemlöshet, substansberoende, socioekonomisk utsatthet, funktionsnedsättning, migration och HBTQ-personer. Förbättrad information och kontaktvägar är också särskilt viktigt för utländska kvinnor som inte känner till sina rättigheter och saknar nätverk. Stödet bör tas fram i samverkan med civilsamhället och verksamheter som har lång erfarenhet av att möta målgruppen samt hur lågtröskelstöd anpassas till unga.

Uppsökande arbete

10.1.4 (SOU 2023:97) *Uppsökande verksamhet och rutiner för att fråga om sexuell exploatering*
10.3.10 (SOU 2023:97) *Metoder för uppsökande verksamhet behöver utvecklas*
16.4.1 (SOU 2023:98) *Det uppsökande arbetet på internet bör kartläggas och utvärderas*

Unizon välkomnar samarbetet med idéburen sektor och organisationer som redan bedriver ett aktivt uppsökande arbete. Unizon ser det som viktigt att även samhällets officiella instanser, såsom socialtjänsten, har kontakt med denna målgrupp och erbjuder kompetent stöd. Vår erfarenhet är att målgruppen är skygga för myndighetskontakter och kan ha låg tillit till dem, varför arbetet kräver samordning med de stödinsatser, inklusive civilsamhället, som finns idag och tydlighet kring vilken befogenhet och roll den med uppsökande uppdrag har och hur vidare slussning till andra instanser går till. Arbetet kräver hög kunskap om målgruppen samt specialiserat stöd och bemötande med nära dialog i hela kedjan. Unizon vill betona vikten av att ta

tillvara på den kunskap som finns hos våra medlemsjourer och involvera dem i utformningen av det ökade uppsökande arbetet, till exempel Alltid sedd och Novahuset som bedriver uppsökande arbete online, samt involvera dessa i utveckling av metoder och arbetssätt för att fråga om sexuellt våld och sexuell exploatering.

Rutinfrågor och bedömningsmetoder

10.3.11 (SOU 2023:97) *Rutiner för att fråga om våld samt bedömningsmetoder behöver utvecklas*

16.2.1 (SOU 2023:98) *Befintlig kunskap om identifiering av sexuell riskutsatthet och effektiva behandlingsmetoder inom hälso- och sjukvården bör samlas och spridas*

Unizon tillstyrker utredningens förslag med tillägg om vikten av att se till att frågor som ställs inkluderar sexuellt våld då vi ser att även detta saknas i befintliga frågeguider. Frågorna bör också vara grundade i en förståelse om normaliseringen av det sexuella våldet och digitala arenor där det kan förekomma, bland annat genom att förklara vilket våld/vilka våldshandlingar det är fråga om. Frågorna behöver därmed vara tydligt utformade, rätt kategoriserade och anpassade efter rådande situation. Kvinnojoursrörelsen har lång erfarenhet av att ställa frågor om våld och bemötande samt har löpande kontakt med målgruppen, varför vi även här vill lyfta vikten av samverkan med kvinno-, tjej- och ungdomsjourer för framtagandet av frågeformulär rörande sexuellt våld.

Skydd, stöd och vård

Lågtröskelverksamheter med specialiserad kunskap

10.1.1 (SOU 2023:97) *Specialiserad lågtröskelverksamhet i form av Mikamottagningar kopplade till hälso- och sjukvården*

Unizon tillstyrker utredningens förslag om specialiserad lågtröskelverksamhet kopplas till hälso-sjukvården och vill understryka vikten av specialkompetens och tillgång till anpassad traumabehandling i enlighet med målgruppens komplexa behov. Det är avgörande att befintlig kompetens används genom samverkan med civilsamhällesaktörer som Ellencentret som har lång erfarenhet av att möta målgruppens komplexa behov. Som nämnt av utredningen måste stödet måste finnas tillgängligt i hela landet, det är oacceptabelt att det idag är ett lotteri beroende på vart du bor. Unizon vill tydliggöra att kompetent stöd måste vara tillgängligt och likvärdigt i hela landet och att det som nämns i utredningen bör finnas specialiserade mottagningar i varje län.

Brott

19.1 (SOU 2023:98) *Anmälningbenägenheten för olaga våldsskildring behöver öka*

19.2 (SOU 2023:98) *Anmälningbenägenheten för brott mot person behöver öka*

19.3 (SOU 2023:98) *Fler brott mot person skulle kunna upptäckas i redan upprättade anmälningar och pågående utredningar*

19.1. SOU 2023:98 Olaga våldsskildring

Unizon delar utredningens bedömning att anmälningsbenägenheten för olaga våldsskildring behöver öka men ser samtidigt att förslagen inte är tillräckliga för att göra lagstiftningen effektiv och efterfrågar vidare klargöranden. Vem är det primärt som anmäler brottet och vilken information behövs för att minska risk för att ärendet läggs ned? Det framgår i utredningen att brottet inte är effektivt i konkurrens med andra sexualbrott. Om det är konsumenter av pornografi som ska anmäla, hur kommer man runt normaliseringen av våld i pornografin? Våld är vanligt förekommande i pornografi och mer regel än undantag, för att lagen ska användas på ett effektivt sätt behövs ökad kunskap om vad som är våld och vilka sexuella våldshandlingar som har normaliserats med hjälp av pornografiindustrin. Till exempel ser vi hur grovt våld som strypningar har normaliserats. Pornografiindustrin arbetar aktivt för att de sexuella våldshandlingarna ska verka normala, därmed kan våld inte bara definieras efter responsen.²

Trots kunskapshöjande insatser hos allmänheten finns risk att ärenden fortsatt läggs ned. Enligt utredningens förslag verkar det som att anmälaren behöver information om var materialet har framställts för att ärendet inte ska läggas ned, vilket kan vara mycket svårt att få tag på. Det här är material som sprids i mängder på internet och den primära källan går inte alltid att få tag på, men det i sig ska inte vara en anledning till att ärendet läggs ned. Detta kan också sänka incitamenten att anmäla. Kunskapshöjande insatser hos allmänheten skulle då kräva ett internationellt samarbete för att tydligt beskriva vilken information som behövs för en anmälan.

Allmänheten behöver få tydlighet och intrycket av att ärendet kommer att tas på allvar för att anmälningsbenägenheten ska öka, vilket kräver att rättsväsendets kunskap delas med allmänheten. För att framtida ärenden inte ska läggas ned i samma utsträckning, vilket samtidigt sänker anmälningsbenägenheten, är Unizon av uppfattningen att tydligare förslag och ytterligare utredning behövs om brottet olaga våldsskildring. Detta utesluter inte att utredningens förslag behöver aktualiseras med kunskapshöjande insatser hos både rättsväsende och allmänhet. Unizon instämmer med Sveriges kvinnoorganisationer om att eftersom lagen ska motverka att material som anses skadligt sprids i Sverige, oavsett var det är producerat, så bör lagen om olaga våldsskildring kunna användas i dessa fall. Att så inte sker visar på att lagen antingen misstolkas av rättsväsendet, eller att den behöver uppdateras för att vara mer tillämpbar när pornografi och andra våldsskildringar framförallt sprids på nätet

19.2 (SOU 2023:98) Anmälningsbenägenheten för brott mot person behöver öka

Unizon tillstyrker utredningens förslag om att öka anmälningsbenägenheten för brott mot person och underlätta anmälan av sexualbrott. Detta innebär riktat arbete mot

² Unizon, Pornografi och prostitution (2016)

sexuellt våld online där det behövs kunskapshöjande och attitydförändrande insatser.³ Unizon anser att det behövs en rättsgaranti där våldtäkt ska utredas inom rimlig tid och med de resurser i form av kunskap, erfarenhet och pengar som krävs. Stödsökande påverkas av vetskapen om det låga antalet fällande domar och rädsla för brister i bemötande hos rättsväsende. Ofta finns oro om när och om förövaren får kännedom om anmälan och informationsdelning i processen brister. Rättsväsendets prioriteringar med anledning av grova brott i samhället kan skapa oroskänslor om att anmäla då det kan sända signaler om att sexualbrott har nedprioriterats och inte handläggs lika skyndsamt som andra grova brott. Unizon vill därför understryka vikten av tydlig löpande information utåt från rättsväsendet som en del av arbetet för att öka anmälningsbenägenheten. Samtidigt ser våra medlemsjourer att kunskapen om bemötande har höjts inom polismyndigheten vilket ger direkta positiva effekter för de utsatta, men att det fortfarande brister i första kontakt med anställd personal hos polisen samt hos övrigt rättsväsende vidare i processen.

Tillgängligheten för att upprätta en anmälan bör också anpassas för att nå särskilt utsatta grupper som till exempel har koppling till en hederskultur eller som har en neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Unizon vill utöver möjlighet att anmäla via internet även lyfta behov av att kunna upprätta en anmälan på en trygg plats, till exempel hos civilsamhällesorganisationer med lågtröskelstöd som kan finnas med och stötta i processen. Unizons medlemmar hade över 194 900 stödkontakter år 2022 och antalet fortsätter att öka, många av dessa kontakter rör sexualbrott. För att öka anmälningsbenägenheten behövs samverka med civilsamhällesaktörer med lågtröskelverksamhet där det ofta förekommer samtal om att våga anmäla eller inte.

2024-05-24

Rebecka Andersson
Generalsekreterare Unizon

Underlaget framtaget av
Cornelia Björkquist
sakkunnig sexualbrott och sexuell exploatering Unizon

³ Storasyster rapport, Våldet som vardag – en rapport om utsatthet online (2024)